

OBČUTENJA KOSTUMIRANJA

Na primeru dožemanja kostumiranja
članov dveh gorenjskih folklornih skupin

dr. BOJAN KNIFIC

Nastopov folklornih skupin si brez folklornih kostumov, s katerimi nastopajoči interpretirajo nekdanje načine oblačenja, skoraj ne moremo predstavljati. Zakaj? Med drugim zato ker so folklorni kostumi nosilci informacij, na podlagi katerih je programe skupin mogoče umestiti v določen čas, prostor in družbeno okolje. Pri tem so folklorni kostumi lahko izrazito zavajajoči in se ne skladajo s programom, ki ga skupina predstavlja, kljub temu pa umeščenost (čeprav umetno ustvarjena in zgolj namišljena, torej lahko tudi povsem nepravda) v čas, prostor in družbeno okolje ne izostane. Kot so pokazali pogovori s folklorniki dveh folklornih skupin z Gorenjske (Folklorne skupine Triglav s Slovenskega Javornika in Folklorne skupine Karavanke iz Trziča), s katerimi sem se pogovarjal poleti leta 2006, je od vsega najpomembnejša prostorska umeščenost, ki se kaže že v naslavljanju folklornih kostumov, še bolj pa v dožemanju njihove sporočilnosti.

V nadaljevanju prispevka se ukvarjam s kostumiranjem folklornih skupin, ob tem pa tudi z vprašanji *pripadnostnega kostumiranja*. S tem izrazom označujem kostumiranje, s katerim nosilci označujejo pripadnost na prostor vezanim skupnostim, rečeno bolj preprosto, oblačenje stereotipiziranih različic "narodnih noš", s *pripadnostnim kostumom* pa označujem uveljavljene in stereotipizirane različice "narodne noše". V proučevanju kostumiranja, ki se razvija zaradi potrebe izražanja pripadnosti skupnostim, bi bilo sicer mogoče uporabljati izraze, povezane z "narodno nošo", vendar jih zaradi nedvoumne konotacije z narodom ne moremo najbolj pravilno uporabljati za označevanje kostumiranja, ki je bolj kot za izražanje pripadnosti narodu podvrženo predstavljanju skupnosti, ki niso narodi (Gorenjecem, Bohinjcem, Ratečanom ...). Kot je mogoče ugotoviti, pogosto prihaja do prepleta pripadnostnega kostumiranja s kostumiranjem folklornih skupin – pravzaprav se v nekaterih primerih folklorni kostumi oplajajo v pripadnostnem kostumiranju, v drugih primerih pa folklorni kostumi vlogo pripadnostnih dobijo sčasoma.

OBČUTENJE PROSTORA

Da bi pojasnil, kako folklorne kostume in njihovo simbolično občutijo folklorniki, sem se o tem vprašanju z njimi pogovarjal in ugotovil, da jim je od vsega najbolj pomembna prostorska umeščenost. Cilj izpostavljanja pripadnosti prostorsko določljivim skupnostim se glede na prostor, kjer se kostumirani folklorniki pojavljajo, spreminja. S folklornimi kostumi, s katerimi na primer interpretirajo oblačenje Ratečanov v drugi polovici 19. stoletja,

na gostovanjih v tujini bolj kot drugo želijo izpostavljati pripadnost slovenstvu (pripadnost Gorenjcem in Ratečanom je manj izpostavljena), na gostovanjih v Sloveniji pripadnost gorenjstvu, na nastopih na Gorenjskem tudi slednjemu. A kljub temu da se nosilci teh kostumov nimajo za Ratečane, se včasih pridružuje želja izpostavljati pripadnost tej vaški skupnosti. "Ko grem v Rateče, se v 'rateški noši' počutim kot Ratečanka, pa še dobro se mi zdi, da sem oblečena bolje kot Ratečanke," je izjavila ena od folklornic, druga, ki je s krajem rodbinsko povezana, pa: "Če se oblečem v 'rateče', se počutim Ratečanka. Predstavljam kraj, od koder izhajam. Moj oče je Ratečan." Poleg tega so folklorni kostumi v tujini vedno bolj "eksotični" kot doma, zaradi česar te "vsak pogleda, ko si v drugi državi". "Žalostno mi je, da rajši nosim kostum v tujini kot doma. V tujini pokažejo več zanimanja zanj."

Folklorniki radi izpostavljajo prostor, ki se mu čutijo pripadni, in se pogosto najbolje počutijo v folklornem kostumu, ki je temu prostoru blizu. "Najbolje se počutim v 'gorenjskem', zato ker je domač in ker z njim predstavljam, kje sem doma." V nasprotju s tem drugi, ki sodijo med izjeme, ne čutijo, da bi zaradi vpetosti v prostor morali s folklornim kostumom to izpostavljati "Nimam tega, da bi se zato, ker sem Gorenjec, raje oblačil v 'gorenjski kostum'." Nekateri niti ne čutijo, da bi se oblečeni v folklorni kostum počutili bolj Slovence. "Zaradi kostuma se ne počutim nič bolj Slovenka kot sicer. Sem zavedna tudi brez njega."

V nasprotju s tem druge izjave potrjujejo domnevo, da folklorni kostumi ne omogočajo, da bi se njihovi nosilci poistovetili s skupnostjo, katere nekdanje oblačenje posameznikov interpretirajo. Z njimi sicer "predstavlja(jo) svoj kraj, pa svojo deželo", a se v folklornih kostumih, s katerimi predstavljajo druge, njim bolj oddaljene skupnosti, ki se jim ne prištevajo, ne počutijo kot njihovi pripadniki. "Ko sem se na festivalu na Madžarskem oblekla v 'gorenjski kostum', sem se počutila kot Gorenjka, kot triglavanka in kot Slovenka. Če bi se oblekla v 'posočje', se ne bi počutila Primorka." Ipd.: "Premišlujem, če smo v 'prekmurju' taki, kot so bili Prek-

Člana Šaleške folklorne skupine Koleda iz Velenja v folklornih kostumih, ki skušata predstaviti, kako so se v 19. stoletju oblačili v Poljanski dolini v Beli krajini. Se v njem počutita kot Belokranjca ali kot Štajerca? (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje odraslih folklornih skupin Dolenjske, Bele krajine in Posavja, Novo mesto, 29. 5. 2009.)

murci. Se ne počutim kot Prekmurka v tej obleki." Folklorne kostumi nekako spodbujajo občutenja pripadnosti nekim skupnostim, ki jih v programu interpretirajo, a je ob njih vedno prisotna identifikacija s folklorno skupino in folklorno dejavnostjo. Zato zgornja izjava "na Madžarskem /.../ sem se počutila /.../ kot triglavanka" (članica folklorne skupine Triglav; op. avt.) nikakor ni nenavadna, ampak potrjuje domnevo, da kostumiranje dopolnjuje identifikacijo z matično folklorno skupino in ne le s skupnostjo, katere oblačenje ta interpretira. Kostumografije, ki z uveljavljeno simboliko neposredno izpostavljajo pripadnost skupnostim, tovrstne informacije posredujejo opazovalcem. Te še toliko bolj odločilno in brez pomislekov vplivajo na občutenja tistih, ki folklorne kostume nosijo, in sicer ne glede na to, ali se oblačilne oblike skladajo z nekdanjimi oblačilnimi razmerami ali ne.¹

Folklorne kostumi z vizualno govorico skušajo opozarjati, od kod izvira izročilo, ki ga skupina s svojim programom interpretira, in s tem prekrivajo nekatere osebne in skupinske identitete v programu sodelujočih folklornikov, nikakor pa jih ne morejo povsem prekriti. Na mednarodnem folklorne festivalu Folkart v Mariboru je leta 2005 sodelovala folklorna skupina z ene od ameriških univerz, v kateri so plesali folklorniki različnih polti, ki s folklornimi kostumi niso mogli prekriti s poltjo povezane identitete, zaradi česar jih "je bilo", po izjavi folklornice, "čudno gledati". Podobno je neprepričljivo in "hecno videti, če se temnopolti Afričan obleče v slovenski kostum" ipd., vprašljiva je identiteta, ki jo kaže "Esmeralda v zavijači". Podobno osebne (spolne) identitete ne more povsem prekriti kostumiranje žensk v moškega, kajti ženska (ali dekle) z oblačenjem v folklorne kostum, ki interpretira nekdanje oblačenje moških, tega ne more povsem prekriti, saj kljub kostumiranju še vedno izraža svojo ženskost.

Oblačenje izraža občutek pripadanja določeni, na prostor vezani skupnosti in daje občutek ekskluzivnosti, da le pripadniki določene skupnosti lahko nosijo kostume, s katerimi izražajo njeno pripadnost. Norveški antropolog Tom G. Svensson ob tem navaja primer Samijev, ki reagirajo negativno, če kostume, s katerimi izkazujejo pripadnost skupnosti Samijev, nosijo Nesamiji, čeprav, kot se dogaja, to nosijo v znak solidarnosti s Samiji (1992: 71).² Pri kostumiranju folklorne skupine je to sicer nekoliko drugače – dosti manj izrazito in navadno povsem neproblematično, čeprav kot v zgoraj opisanem primeru, ko na vprašljivost identitet vplivajo telesni znaki, kljub temu opazno. Tudi na Slovenskem se dogaja, da v folklorne skupinah sodelujejo Romi, Afričani in drugi, ki se po telesnem videzu ločijo od večine ostalih sodelujočih in je njihova drugačnost

opazna, tudi ko so kostumirani. Reakcije občinstva ob tovrstnih pojavih so opazne – med njimi so ljudje, ki tovrstna dejanja odobravajo, in ljudje, ki se z njimi zaradi predsodkov in nekritičnega sprejemanja nekdanjih nazorov ne strinjajo. "Prav je, da je v otroško folklorno skupino vključen Rom, saj gre za vzgojo." "Ni prav, da se Italijani na Kraški ohceti oblačijo v slovenske noše. V slovenske noše naj se oblačijo Slovenci."

Folklorne kostume, v katerem "vizualno pokažeš, da si Slovenec", "pokažeš, da si pravi Slovenec, da si nekaj posebnega", se bistveno odmika od kostumov drugih scenskih umetnosti, ki sicer na tujem konotacijo z etnijami lahko dobijo, a ta ni postavljena pred vse ostale. Pred več desetletji se je v gledališču pogosto dogajalo, da je kostumiranje igralcev nakazovalo povezavo s pripadnostnim kostumiranjem, saj se je v nacionalni operi reprezentirala narodnost (Kotnik 2005). Danes je to manj izrazito, čeprav še vedno zaznavno. Dogajalo se je na eni strani zaradi potrebe tovrstnih predstav in želje snovalcev, zaradi izbire programov, ki so to omogočali, ter na drugi strani zaradi preprostejšega dosega pripadnostnih kostumov od izdelave novih kostumov. Z njimi so interpretirali nekdanje oblačilne razmere, te pa so postale pogosti sestavni del gledaliških kostumografij druge polovice 19. stoletja in prve polovice 20. (precej redkeje poznejših).

Folklorne skupine so pri oblikovanju kostumografij, ki se z gledalci po uveljavljenih oblikah pripadnostnih kostumov, ostale dalj časa kot gledališke, in tudi ko so se od njih skušale odmakniti, jim to ni uspelo. Njihove nove kostumografije opazovalci s prostorsko določljivimi skupnostmi, ki jih interpretirajo, sicer sprva težko povezujejo, a vedo, da gre za folklorne kostume, za te pa se zavedajo, da bi z določenimi skupnostmi morali biti povezani. Bolj konkretno. Kostumi folklorne skupine, ki se razlikujejo od

Rekonstrukcija oblačenja kmečkega prebivalstva v okolici Brežic v 1. polovici 19. stoletja v izvedbi Folklorne skupine Kulturno-umetniškega društva Oton Župančič iz Artiča. Za raziskavo in izdelavo teh folklorne kostumov so potrebovali kar nekaj let, ravno vložek (v času in denarju) pa odločilno vpliva na to, kako vodstvo in članstvo ceni in dojemata folklorne kostume. Več vložene časa in denarja pomeni višjo vrednost, ta pa z deloma uniformnim oblikovanjem kostumov prispeva k intenzivnejši mitologizaciji nove kostumografije. (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje odraslih folklorne skupin Dolenjske, Bele krajine in Posavja, Novo mesto, 29. 5. 2009.)

1 "Najprej sem imela 'narodno nošo'. Novo obleko s krilom do srede meč, bluzo, ki sem jo imela od prej, in ovratno ruto barve, ki mi je bila všeč. Sklepanec se je svetil, je bil iz vštancanega pleha. Nogavice z bunkicam. Nosila sem čevlje, ki so mi bili všeč, untre so bile ozke, neštirkane, pod njimi gate in na glavi zavijačo. V tem sem se tedaj počutila odlično. Sem se počutila kot prava Slovenka."

2 V mešanih zakonih, ko se torej Sami poroči z Nesamijem, večinoma teh težav ni. S poroko se oseba kulturno prilagodi življenju Samijev, s čimer ji je dovoljeno, da sprejme tudi kostumiranje (Svensson 1992: 71).

Folklorniki imajo povsem drugačen odnos do oblačil, ki jih izdelajo sami, kot do tistih, ki jih je zašil nekdo drug. Znano jih bolj ceniti in navadno z njimi občutijo večjo osebno povezavo.
(Foto: Janez Eržen, seminar Oblačilna dediščina – rokavci, Kranj, 27.–29. 3. 2009.)

vseh do tedaj znanih, na primer interpretirajo praznje oblačenje kmečkega prebivalstva na Štajerskem ob koncu 18. stoletja. Ko so javnosti prvič prikazani, jih ta brez pojasnil težko umešča v prostor (na konkretnem primeru na Štajersko), čeprav zaradi splošnega poznavanja delovanja folklornih skupin ve, da interpretirajo oblačenje na določenem prostoru. Ko se sčasoma tovrstni kostumi uveljavijo, je umeščanje lažje in pogosteje v skladu z idejo kostumografije. Nosilci folklornih kostumov novo interpretacijo oblačenja na določenem prostoru sprejmejo prej, prevzemajo simboliko in z njo povezana občutenja, gledalci pa pozneje. Kot pravi folklornik, *“kostum vpliva na občutek, ki ga imaš pri plesu”*, in si ne predstavlja, da bi *“srbsko kolo plesali v ‘gorenjskih kostumih’”*, čeprav se je to pred desetletji, v času skupne države Jugoslavije, dogajalo.

Prostorska določljivost folklornih kostumov je mnogim zelo pomembna – ne le določljivost glede na državo, regijo ali ožje območje, ampak tudi določljivost kraja (vasi, mesta), katerega oblačenje naj bi obleka interpretirala. Ena od sogovornic je že leta nezadovoljna, ker za folklorni kostum, ki ga ima v lasti, ne more reči, da je iz tega in tega kraja. *“Zelo je pomembno, da lahko poveš točno, od kod je obleka. Zelo bi bila vesela, če bi imela obleko, za katero bi vedela, da jo je nosila določena oseba. /.../ Če bi dala delati novo obleko, bi nujno izbrala tako, da bi lahko rekla, da je od tu in tu.”*

Kot je ugotavljala muzealka Ruta Saliklis (1999) na primeru folklornih skupin v Litvi, nošenje folklornih kostumov vpliva na občutek odgovornosti, zato ker predstavljajo njihovo deželo, kar kaže na prežetost kostumiranja s patriotskimi čustvi, ki je še posebej izrazito, ko nastopajo v tujini. Tudi naši folklorniki imajo podobna občutja: *“Občutek imam, da so vse oči uperjene vame in da se moram vesti primerno, ker sem videti tako drugačen od vseh ostalih. Še posebej se zavedam lastne veljave, ko sem zunaj Litve, zato ker takrat, ne le da sem drugačen od vseh ostalih, predstavljam svojo domovino. Počutim se zelo dobro v folklornem kostumu, in to ni vsakdanji občutek.”* Poleg tega se v folklornih kostumih nosilci pogosto počutijo zelo elegantno, vplivajo na njihovo koncentracijo pred nastopom, jih spodbujajo, da se vedejo spošтовanju lastne domovine ustrezno, jih

spoštujejo tako kot svojo domovino, se v njih počutijo, kot bi bili v cerkvi ipd. Vsi sogovorniki, s katerimi se je pogovarjala Ruta Saliklis, pa niso opisovali pozitivnih čustev, saj pri mnogih, zlasti zunaj dogodkov, ki so s folklorno dejavnostjo neposredno prepleteni, sprožajo neprijetna čustva. *“Udobno mi je na folklornih festivalih, če ne dežuje. Rada oblečem svoj folklorni kostum, ko se s člani skupine dobimo in praznujemo ter sodelujemo pri porokah. Ne maram pa oblačiti folklornega kostuma ob državnih praznikih, zato ker je tedaj v mestu veliko žensk, ki nosijo kostum in ga imenujejo ‘narodna noša’, pa si njihova obleka ne zasluži imena ‘narodna’”* (1999: 225–226).

Tak pogled folklornikov na oblačenje drugih, ki se pripadnostno kostumirajo, je zelo pogost tudi pri nas. Mnogi se zgražajo zlasti nad kostumiranjem narodno-zabavnih ansamblov pa tudi nad drugimi, ki nekdanje oblačilne oblike in z nekdanjim oblačenjem povezane navade svobodneje interpretirajo. Ni jim všeč, če se ne držijo “pravil”, ki so uveljavljena v folklorni dejavnosti, ne glede na to, ali se ta pravila skladajo z oblačilno prakso, ki jo poustvarjajo ali ne. Ruta Saliklis je bila nad takimi izjavami presenečena, vzrok za splošno dokaj negativno stališče do kostumiranja nefolklornikov ob državnih praznikih pa išče v dejstvu, da so njihovi kostumi preprosto drugačni od teh, ki jih folklorniki poznajo (1999: 226). Presoje folklornikov so vključene v predstave o primernosti, ki so jih ti prek sodelovanja v folklornih skupinah sprejeli. Te se spreminjajo skladno z razvojem folklorne dejavnosti in matičnih skupin, v katerih delujejo, tako da tisto, kar je veljalo nekdanj za pravilno, lahko velja danes za nepravilno. *“Pred leti sem si kupila narodno nošo in sem plesala v njej. Danes ne bi mogla več, se mi zdi, da narodna noša ni primerna za folklorne skupine.”*

IZPOSTAVLJANJE ČASA IN PRILOŽNOSTI ZA OBLAČENJE

Poleg občutenja prostora, katerega oblačilno dediščino folklorni kostum interpretira, na Slovenskem intervjuvani folklorniki izpostavljajo tudi občutenje časa. *“Ko se oblečem, se prestavim v drug čas.”* *“Je povsem drugače, ko se oblečeš. Se*

spomniš na stare čase, kako so ljudje živeli." Občutenje nekdanjih razmer spodbujajo stari oblačilni kosi, ki (če) sestavljajo folklorne kostume. "Spodnji del obleke, ki jo nosim, je star, modrc je novejši. Je starinsko, ima svojo zgodovino, kar mi je še posebej pomembno. Mi je lepo, da to ohranjamo, in čutim, da sem drugačna, kot so ljudje danes."

Poleg občutenja prostora in časa folklorni kostumi pri nosilcih spodbujajo dožemanje oblačilnih razmer, ki niso bile vedno, povsod in ob vseh priložnostih enake. Večina folklornih kostumov z obliko kaže oblačenje ob prazničnih dneh (prazničnost je z odrsko interpretacijo in z nastopanjem – nastop je praznik za nastopajoče in gledalce – poudarjena), zaradi česar imajo kostumirani folklorniki občutek, da so v njih slovesno oblečeni. "Ko se oblečem v kostum, se počutim zelo slavnostno, svečano. Vedno, ko se napravljam v 'gorenjsko', mislim, da je praznik." "Je nekaj posebnega, če se oblečem. Imam prazničen občutek."

Na folklorne kostume so mnogi ponosni, še zlasti če imajo lastne, in še bolj, če so v njihovo podobo vložili del svojega prostega časa. Drugačnost občutijo sami in drugačnost občutijo tisti, ki z njimi pridejo v stik. "Če se doma oblečem za nastop, grem potem prav ponosno na stopnišče. Me ljudje zmeraj sprašujejo, kam grem. V začetku so bile pripombe, zdaj pa nič več. So se ljudje navadili." "Sem ponosna, ko grem v Rateče na Vaški dan v svoji 'rateški obleki'. Imam se lepo. Ženske tam imajo vse obleke iz lila blaga in zelen trak, jaz imam pa črno krilo in zelen trak. Imam lep občutek."

Folklorniki, bolj tisti, ki jim obleka in zunanji videz tudi sicer v življenju veliko pomenita, se na folklorne kostume navežejo in jih spoštujejo veliko bolj kot obleko, ki jo nosijo vsak dan. "Primorska' iz Tržiča. Čutim, da je moja. Narejena je po mojem telesu." Vseh folklornih kostumov ne oblečijo enako radi, saj se v vseh ne počutijo enako dobro, na občutenje pa poleg identifikacije folklornega kostuma s prostorom, ki se mu folklornik prišteva, vplivajo še drugi dejavniki, med njimi "lepota", udobnost ipd. "Dober mi je belokranjski kostum, ker je hladen, mi je komot. Se dobro v njem počutim." "Meni je najbolj všeč belokranjski kostum. Mi je všeč zaradi plesov, so hitri, poskočni." "Najraje oblečem 'gorenjsko'. Se najboljše počutim v njej."

POČUTJE

Kot je ugotovila Saliklisova, mnogi dejavniki na občutke, ki jih imajo folklorniki ob kostumiranju, vplivajo negativno, a ti v opisanih primernih v Litvi niso enaki odgovorom, ki sem jih našel sam. "V 'rateški' mi je zelo vroče. Me moti kočmajka. Je vroča, si zadržnjen. Ne oblečem se rada. Rada pa povem, da je obleka sedem kil težka, da kar trpim, ko jo nosim." "Vročina me ne moti, ko se oblečem. Za poletni in pozimi imamo enako obleko. Pozimi 'gorenjski' nekaj manjka, poletni pa mi ni odveč vse obleči. Meni bi bilo bolj logično in ljubše, da bi bili poletni lajbi odpeti."

Zanimiva je izkušnja s folklornim kostumom, v katerem se je sogovornica sprva počutila ponosno, potem pa ga ni

Interpretacija oblačenja Dobropoljcev s konca 19. stoletja. Kljub posebnostim, ki jih je mogoče opaziti pri njihovi kostumski podobi, gre že za odraz poenotenega načina oblačenja, posebnosti pa so bolj kot odsev stvarnosti rezultat drugih dejavnikov.

Nanje vpliva izbor gradiva, interpretacija gradiva, možnost nakupa materialov, doslednost izdelave ...

(Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje odraslih folklornih skupin osrednje Slovenije in Primorske, Grosuplje, 23. 5. 2009.)

niti želela več obleči. *"Najbolj ponosno sem se počutila v 'meščanski', ki je bila narejena čisto po mojih merah. Nekoč sem jo posodila šivilji, da bi lažje izdelala kostume za neko folklorno skupino, na njihovem nastopu pa sem videla, da jo je ena od plesalk oblekla kot kostum za maškaro. Tedaj je povsem zgubila vrednost. Bilo mi je, kot bi me nekdo izkoristil. Na kostum se navežeš, postane del tebe. Vsi kostumi, ki so bili narejeni zame, so del mene."*

V nasprotju z občutki, ki jih narekujejo folklorni kostumi, s katerimi nosilci ponazarjajo oblačenje ob praznih dneh, drugi folklorni kostumi, ki jih je bistveno manj in pogosto manj poudarjeno interpretirajo oblačilne razmere ob delovnih dneh, omogočajo, da se folklorniki v njih počutijo bolj sproščeno, manj slovesno, manj folklornoodrsko, predvsem pa manj podobno nefolklornikom, ki se kostumirajo v stereotipizirane oblike pripadnostnih kostumov. *"Kovači' se mi zdijo posrečeni, se mi fajn zdi, ker v njih nismo tako svečani." "Če se v 'kovače' oblečem, se počutim delovno. Si res predstavljam, da so bili taki, umazani, zgarani. Je drugače. Si revež in to čutiš, tudi ko plešeš. Zdi se mi, da lahko plešem bolj šlampasto, bolj igrivo. Pri ohceti v drugih oblekah pa bolj urejeno – privzdignjeno. Se drugače vedeš. Pri 'kovačih' se lahko usedeš na tla, pri drugih ne."* Zato se ni čuditi pomisleku in nejasnemu odgovoru enega od folklornikov, ki sem ga vprašal, kako bi bilo, če bi v folklornih kostumih, ki so namenjeni prikazu vsakdanjih razmer kovačev v Kropi, plesali odrsko postavitev Ohcet izpod Karavank. *"[Smeh.] Ne vem, kako bi bilo, verjetno precej drugače kot sicer."*

Folklorni kostumi tudi sicer spodbujajo drugačna občutja, kot smo jih ljudje vajeni pri današnjem oblačenju, ki sledi sodobni oblačilni modi. *"V kostumu je nekaj posebnega. Danes hitro oblečeš hlače, majico. Ko oblečeš kostum, je drugače, se drugače počutiš."* Kaj natančno pri tem folklorniki občutijo, težko opišejo, a so si enotni, da ni enako. *"Občutek je drugačen, ko si v kostumu. Nekaj časa sem imela občutek, da sem drugačen človek. Nekaj predstavljaš, ne moreš delati enako, kot delaš v svojih privat cunjah. Navzven nekaj predstavljaš, pa moraš to imeti v zavesti, da z nekim namenom nosiš."*

Občutek drugačnosti je pogojen s simboliko, ki jo folklorni kostum nosi, pa tudi z obliko, ki že sama po sebi narekuje drugačno vedenje. *"V kostumih se drugače vedeš. Se ne usedeš na tla – v civilu pa bi se."* Oblika današnjih folklornih kostumov, ki interpretirajo oblačilne razmere 19. in začetka 20. stoletja, pri ženskah bolj kot pri moških omejuje gibanje oziroma ga določa. V dolgih krilih z dodanimi spodnjimi krili in v pogosto tesnih životcih, s katerimi interpretirajo oblačenje ob praznih dneh, se vsaj tisti, ki občutijo to razliko, vedejo drugače kot v ohlapno krojenih oblačilih, s katerimi ponazarjajo oblačenje ob delovnih dneh, kaj šele v bistveno bolj drugačnih oblačilih, krojenih po sodobni oblačilni modi. *"Kostum mi narekuje gibanje. Bolj ko si komot, bolj si preprost, bolj ko si zadržan, bolj se počutiš gosposko. Vsaj jaz tako čutim."* Tovrstna občutja so pri mnogih precej manj izrazita, kljub temu pa dejstvo, da folklorni kostumi vsaj deloma narekujejo vedenje (tudi zaradi pravil, ki so v zvezi s kostumiranjem družbeno sprejeta), ostaja. *"Mene kostum ne ovira pri gibanju, morda ga ome-*

jujejo untre. Je pa različno. 'Rateška' je bolj težka od ostalih. Ko se obrneš, se drugače obrneš kot v civilu." *"V začetku imaš občutek, da si drugačen, si predvsem manj mobilen. Pa se postopoma navadiš."* S simboli so povezana pravila vedenja. Oblačenje pripadnostnih kostumov zato narekuje vedenje, saj je z njim povezana simbolika skupnosti, ki ji s kostumiranjem in vedenjem nosilci izkazujejo spoštovanje (Storaas 1986: 155).

Folklorniki se na nastopih pred gledalci, ko so kostumirani, počutijo drugače kot na vajah, kjer gledalcev ni in kjer niso kostumirani. Na drugačen občutek vsekakor vpliva dejstvo, da nastopajo pred drugimi, deloma pa k drugačnemu občutku prispeva kostumiranje. *"Občutek se spremeni, zato ker je na odru trema. /.../ Na vajah igram enako kot na nastopih. Občutek na odru pa je drugačen tudi zaradi kostuma."* Zato nihče od vprašanih ne sprejema ideje, da bi folklorniki nastopali brez folklornih kostumov, kljub temu da mnoge vzdrževanje folklornih kostumov obremenjuje. *"Če bi nastopali v civilu, bi bila vaja, ne bi bil nastop. Nastop je nekaj posebnega – tudi zaradi oblek je nekaj posebnega."*

Folklorniki, ki imajo več folklornih kostumov, ne čutijo ob vseh enako. *"Kmečko mi deluje 'štajerska', 'posočje', 'kovači'. 'Gorenjska' mi zdaj deluje kmečka, ko je izdelana, prej pa sem se v njej počutila gosposko. 'Bela krajina' mi tudi ne deluje kmečka."* Različno se počutijo tiste ženske, ki si na različne načine urejajo glave. *"Če imam kite, se počutim preprosto. Če imam pečo, pa gosposko. Če imam figo, se počutim, kot bi bila stara 50 let."* Zato folklorni kostumi zlasti tam, kjer niso uniformno oblikovani, in pri skupinah, ki izvajajo odrske postavitve v vsebinsko celoto zaokroženih plesov, pri katerih igrajo folklorniki različne (njim posebej določene) vloge, omogočajo, da se ti lažje identificirajo z vlogo, ki jo nosijo. Tovrstnih programov folklorne skupine nimajo veliko, a kljub temu navajam nekaj izjav folklornikov iz skupine, ki tak program ima: *"Kostum pri tem pomaga. Če je strgan, se lahko usedeš, igraš to vlogo. V lepem kostumu se obnašaš bolj gosposko. Bolj ko je v pasu oprijet in spodaj širok, bolj se v njem gosposko počutim."* *"V vsakem kostumu se drugače počutim. Odvisno tudi od tega, kakošno vlogo imam v postavitvi. V 'kovačih' se počutim kot frajlica, kot najstnica, ker imam tako vlogo. Kostum pomaga, da se počutim tako, kot imam vlogo."* *"Kostumi vplivajo na vedenje, na občutek. S plesom moraš mentaliteto ljudi pokazati. Vsak ima nekaj svojega. Skušaj se približati."* *"Pri Kovačih kostum podpira igro. Imam strgane čevlje, ki mi omogočajo, da v njih hodim in plešem drugače kot bi v novih."* Drugačno mnenje: *"Imamo program, kakeršnega imamo. Postavitve so narejene in v njih ni veliko osebne note. Ni razlik, če plešeš v enem ali drugem kostumu, je le nekaj improvizacije. Obleka ni tista, ki bi narekovala nastop."*

ZA KONEC

Folklorni kostumi naj bi folklornikom omogočili, da bi lažje sprejeli in dojeli cilj, ki mu sledijo, da bi se bolj in lažje približali vlogam, ki jih igranje gledališča zgodovine od njih zahteva. Na podlagi pričevanj lahko zapišem, da se to deloma udejanja, čeprav folklorni kostumi bolj kot k ustreznemu dojemanju nekdanjega načina življenja

pripomorejo k občutenju, da so v njih drugačni od nefolklornikov in da so v njih pripravljene za odrski nastop, pri katerem je veliko bolj kot občutenje nekdanjih kulturnih razmer v ospredju funkcija izpostavljanja pripadnosti etnično in prostorsko določljivim skupnostim. Folklorniki se na vajah, razen izjemoma, ne kostumirajo, pogosto niti ne vedo, v kaj bodo na nastopu kostumirani (vsaj natančno ne), in folklorni kostum vsaj ponekod dobijo tik pred nastopom. Zato in zaradi drugih ciljev, ki jim skupine sledijo, izjavo sogovornice: *"Kostum ne vpliva na to, kako jaz plešem. Na nastopu poskušam plesati čim bolj tako kot na vajah."* Kratek čas, ki ga folklorniki preživijo v folklornih kostumih, in pogosto neukvarjanje z drugim kot z njihovo obliko, jim ne omogoča, da bi prav zaradi njih čutili utrip nekdanjega življenja, ki ga interpretirajo. V občutjih, ki jih imajo ob kostumiranju, se meša današnje dožemanje preteklih načinov življenja z občutenjem nastopanja in povezanosti s folklorno dejavnostjo, pri čemer je ena od bistvenjših informacij, ki jo gledalec dobi, katero etnično ali prostorsko določljivo skupnost nastopajoči folklorniki predstavljajo. Historična pričevalnost je sicer vpeta v sporočilnost samih kostumografij, a ne zaseda najpomembnejšega mesta.

LITERATURA:

- Kotnik, Vlado
2005 *Antropologija opere: Pomen idej o operi za razumevanje opernega fenomena in imaginarija.* Koper: Univerza na Primorskem.
- Saliklis, Ruta
1999 'The Dynamic Relationship Between Lithuanian National Costumes and Folk Dress.' V: *Folk Dress in Europe and Anatolia: Beliefs about Protection and Fertility.* Welters, Linda, ur. 211–234.
- Storaas, Randi
1986 'Clothes as an Expression of Counter-Cultural Activity.' *Ethnologia Scandinavica* 16: 145–158.
- Svensson, Tom G.
1992 'Clothing in the Arctic: A Means of Protection, a Statement of Identity.' *Arctic* 45(1): 62–73.

Folklorna skupina Stična je novo kostumsko podobo ustvarila pred nekaj leti. Z njo so se deloma navezali na predstave o nekdanjem oblačenju Dolenjcev, hkrati pa so v virih iskali posebnosti, po katerih bi se ločili od drugih skupin. A razlikovati se niso želeli preveč, kajti obstajala je bojazen, da bodo videti premalo Dolenjci in preveč Gorenjci, če bi upoštevali njim dostopno gradivo. (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje odraslih folklornih skupin osrednje Slovenije in Primorske, Grosuplje, 23. 5. 2009.)